

KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ – ZASOBY KULTUROWE ZIEMI OSTROWSKIEJ

Rocznik Ostrowski 2025, nr 11, Ostrów Mazowiecka 2025, s. 255-258

www.ludziezpasja.org

Dariusz Tułowiecki

Pochodzenie i więzy krwi szlachty powiatu ostrowskiego w świetle badań Y-DNA i analiz Łukasza Lubicz-Łapińskiego (skrót wystąpienia)

Dr Łukasz Lubicz-Łapiński jest znanym badaczem oraz mającym znakomity przekaz popularyzatorem wiedzy na temat szlachty mazowiecko-podlaskiej. W trakcie swego wystąpienia poruszył następujące zagadnienia: – specyfika i rodzaje badań DNA, – etyka badań DNA, – zastosowanie badań Y-DNA nad szlachtą mazowiecko-podlaską, – uwarunkowania historyczno-genealogiczne szlachty nad Bugiem i Narwią, – początki osadnictwa drobnego rycerstwa i powiązania rodowe, – specyfika wsi szlacheckich ziemi ostrowskiej, – szlacheckie nazwiska i przydomki w ziemi ostrowskiej, – cechy szlachty zagrodowej oraz powiązania z ludnością włościańską.

Szczególne emocje wśród słuchaczy wywołały wnioski z badań dra Łukasza Lubicz-Łapińskiego nad specyfiką osadnictwa ziemi ostrowskiej i okolic oraz podobieństwem nazwisk występujących w tym osadnictwie. „Badania DNA sięgają głębiej, niż tylko nasze nazwiska, a nawet historia Polski” – mówił prelegent. Badania DNA pozwalają sięgnąć dalej, niż poszukiwanie protoplastów rodów, ale wejść w czasy prehistoryczne, w czasy przed powstaniem współczesnych państw. „Fascynujące jest to, że możemy zbadać pokrewieństwo dowolnych osób i stworzyć z nich pewne grupy krewniacze”. Jest to ważniejsze tym bardziej, o ile organizacja społeczna Słowian Europy Środkowo-Wschodniej skupiała się wokół niewielkich grup rodowych określonego terytorium. Na tej podstawie – stwierdził dr Lubicz-Łapiński – można stwierdzić, że „jedna trzecia społeczeństwa polskiego w ogóle nie wywodzi się ze Słowian, a są potomkami dawnych Germanów, Gotów, Celtów, Bałtów, ludów z basenu Morza Śródziemnego”. Wskazał nawet konkretne odsetki ludności oraz lokalizacje ich osadnictwa na ziemiach polskich¹. Ta

¹ Por. Ł. Lubicz-Łapiński, *Sarmacki rodowód Polaków. Mit czy rzeczywistość?*, „Myśl Suwerenna. Prze-

historia odbita w polskim DNA ma również przeniesienie na tereny ziemi ostrowskiej.

Mówiąc o osadnictwie i grupach krewniaczych ziemi ostrowskiej, prelegent przypomniał wadliwe używanie oraz właściwe pochodzenie terminu „zaścianek”, jako miejscowości zamieszkałej przez szlachtę zagrodową. Termin ten wywodzi się z osadnictwa litewskiego i oznacza dobra powstałe w wyniku podziałów innych większych dóbr, najczęściej prywatnych, ale także i kościelnych. Wsie drobnej szlachty mazowieckiej powstawały natomiast najczęściej w oparciu o nadanie książęce i ich cechą charakterystyczną były liczne podziały i tworzenie się nowych kolonii, które dawały początek tzw. okolicy szlacheckiej – grupie wsi o wspólnym pochodzeniu i rdzeniu słowotwórczym.

Mechanizm osadnictwa „był w zasadzie podobny dla większości tego typu osiedli: w większości przypadków pierwszą osadę zakładała większa rodzina, bądź kilka rodzin połączonych ze sobą więzami krwi. Z czasem wspólnota rodzinna rozszerzała się i jej nowi członkowie decydowali się na zakładanie swych siedzib z dala od pierwotnego gniazda. W ten sposób wokół starej osady, w wyniku podziałów majątkowych, powstawały filialne przysiółki dające początek nowym miejscowościom”².

„Charakterystyczną cechą wsi szlacheckiej, niespotykaną na południu czy zachodzie Polski, była jej dwu lub nawet trójczłonowa nazwa. Pierwszy składnik nazwy zazwyczaj zawierał wspólny element dla wszystkich osad i był pierwotną nazwą rodową lub rodzinną. Zdarzało się, że nazwa wsi pochodziła od nazwy własnej pierwszego jej osadnika-założyciela, przy czym mogła to być zmieniona forma jego imienia np. nazwa wsi Gosie, rodziny Gosiewskich koło Zambrowa, pochodzi od protoplasty – Gotarda z Milewa (obecnie są to miejscowości: Gosie-Otole, Gosie-Wybrany, Gosie-Leśnica i Gosie-Łąka). Grupa wsi Cibory w tym samym powiecie zambrowskim wywodzi się od Ścibora z Kołak (dawniej dość liczna okolica szlachecka Ciborowskich składała się z małych wsi o pierwszym członie nazwy Cibory i dodatku: Chrzczony, Gołockie, Kołaczki, Krupy, Marki, Opielaki, Tury i Wielkie). Podobną genezę mają inne wsie jak np.: Rzędziany (dawniej jako Żendziany od Żendziana z Drugwina), czy Markowo od rycerza o imieniu Marek”³.

W wystąpieniu dr Lubicz-Łapiński zarysował wspólne pochodzenie rodów i powiązanie ich z konkretnymi nazwiskami oraz miejscowościami. Wśród wielu słuchaczy wywołało to emocje, gdy słyszeli nazwiska: Rostkowscy, Grabowscy, Łapińscy, etc. Badacz zmierzył się również z mitem, wedle którego szlacheckie nazwiska to takie, które kończą się na -ski i -cki. „Nic bardziej błędnego!” – powiedział. „Oczywiście większa część nazwisk szlachty ma formę przymiotnikową o takim sufiksie, jednak jest cała masa nazwisk podobnego typu noszona

gląd Spraw Publicznych” 2021, nr 1 (3), s. 18-22.

² Ł. Lubicz-Łapiński, *Skąd się wzięła drobna szlachta na Podlasiu*, „Myśl Suwerenna. Przegląd Spraw Publicznych” 2020, nr 1 (1), s. 45.

³ Tamże, s. 46.

jest przez rodziny pochodzenia chłopskiego czy mieszczańskiego. Nazwiska drobnej szlachty, podobnie jak całej szlachty polskiej, wywodzą się od dóbr jakie rodzina posiadała. Niezależnie od tego czy była to cała wieś, czy tylko jej fragment, dziedzic na Roszkach zwał się Roszkowski, posiadacz części Krajewa – Krajewskim. O tym, że nie tylko nazwiska przymiotnikowe noszone były przez podlaską szlachtę, świadczą takie rodziny jak: Kulesza, Kapica, Kobosko, Koc, Kurzyna, Wiszowaty, Zaremba, Zimnoch czy Żendzian⁴.

Treść przekazu fokusowała się na specyfice szlachty północno-wschodniego Mazowsza oraz roli badań Y-DNA, które pozwalają uchwycić specyfikę regionu i podkreślić cechy zamieszkującej ją ludności. Dominującą cechą – wedle prelegenta – była zawsze gotowość do obrony Rzeczypospolitej i praca na jej rzecz. „Szlachta ta, najstarsza może u nas, dostarczała w dawnych wiekach najwięcej ludzi do obrony granic Rzeczypospolitej, uważając służbę rycerską nie za zasługę ale za obowiązek. Ubóstwa nigdy się nie wstydziła, szcząc się, że dźwiga pług i miecz zarazem” – to cytat z Zygmunta Glogera, zaś sam prelegent pisał w tym temacie: „Patriotyzm, oddanie dla spraw ojczyzny, możliwość wpływania na losy kraju, nie ograniczały się tylko to okresu staropolskiego. Mimo braku obowiązku pospolitego ruszenia, to właśnie szlacheckie okolice na Podlasiu stanowiły punkt oporu i iskrę zapalną nie tylko powstań narodowych w XIX w., ale również były siłą w momentach kryzysowych polskiej historii XX w. Z wsi szlacheckich licznie stawiali się ochotnicy wojny polsko-bolszewickiej, członkowie podziemia niepodległościowego w trakcie II wojny światowej, jak i po jej zakończeniu w ramach antykomunistycznej partyzantki. Wszystkie cechy społeczności szlacheckiej i warunki w jakich ta specyficzna warstwa funkcjonowała sprawiły, że przez kilkaset lat wytworzyło się dość silnie i konkretnie zarysowane społeczeństwo obywatelskie⁵.”

Podsumowaniem wystąpienia mogą być słowa wypowiedziane na zakończenie przez samego prelegenta: „Drobna szlachta – specyficzna grupa społeczna występująca licznie w północno-wschodniej Polsce – jest fenomenem historyczno-socjologicznym na skalę Europy”.

⁴ Tamże, s. 45.

⁵ Tamże, s. 45-46.

